



SOSYAL OLARAK İNŞA EDİLMİŞ MODERN ANNELİK SÖYLEMİ İÇERİSİNDE BİR ASMA KAT: SÜTANNE GELENEĞİ

A MEZZANINE FLOOR IN SOCIALLY CONSTRUCTED MATERNITY DISCOURSE:
WET NURSING

Hüseyin Nihat GÜNEŞ¹

Öz

Bugün anne olmanın en temel yükümlülüğü olarak görülen emzirme süreci, tarih boyunca farklı alternatifler yoluyla hayat bulmuştur. Biberonla besleme, doğrudan bir hayvanın memesinden besleme gibi farklı seçenekler oldukça eski çözümler olarak karşımıza çıkarken bunlar arasında en bilineni sütannelik müessesesi olmuştur. Sütanne geleneğinin, temel olarak annenin ölümü ya da yetersiz süt üretimini ikame etmek üzere ortaya çıktığı tahmin edilse de bilinen birçok örnekte bu müessesenin keyfi bir tercih olarak genellikle üst tabaka ailelerinde kullanıldığı görülmektedir. Bu örneklerde sütannelik, süt ihtiyacını karşılamayı yanı sıra bebek bakımı ve rehberliği şeklinde değerlendirilmiştir. Ortaçağ Avrupası'nda ise soylu veya varlıklı annelerin emzirmesinin ayıp karşılandığı ve bu ailelerin bebeklerinin doğar doğmaz bir sütanneye gönderildiği gözlenmiştir. Söz konusu deneyimler, günümüzde doğayla eş özelliklerle tanımlanan ve yerine getirdiği işlev açısından kutsal görülen ve tüm bu özelliklerinin yine doğa tarafından verilmiş annelik dürtüsüyle mümkün olduğunu ifade eden annelik söylemiyle uyumsuzluk göstermektedir. O halde sütanne geleneğinin tarihte birçok benzer örneğinin belgelendiği kullanım biçimleri münferit örnekleri mi yansıtmaktadır yoksa bu örnekleri anomali olarak algılamamamıza olanak veren çağdaş annelik söylemi yeniden mi değerlendirilmelidir?

Bu çalışma, annelik olgusunun tarihsel görünüşlerinden ve sütannelik geleneğinin tarihsel örneklerinden yola çıkarak 18.yüzyıldan başlayarak etkisini giderek arttırmış olan modern annelik söyleminin temel saiklerini tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sütanne, Annelik Olgusu, Annelik Dürtüsü, Toplumsal Cinsiyet, Bebek Bakımı.

Abstract

The breastfeeding process, seen as the most basic obligation of being a mother today, has appeared through different alternatives throughout history. While there are also different options such as feeding with bottle, or feeding directly from an animal's breast, wet nursing have become quite the most popular among these. Although it has been assumed that the tradition of the wet nursing appeared to provide feeding in case of the death of mother or the inadequate production of milk, it has been observed that upper class families also has used wet nursing for their comfort. In these examples, the wet nursing not only has been used for providing the need for milk, but also for baby care and guidance. In medieval Europe, it has been observed that the suckling for noble or wealthy mothers has been accepted as a shame, so that the babies of these families have been given to wet nurses as soon as they born. Such experiences are incompatible with motherhood discourse, which is now defined as being identical with nature and functioning as sacred in nature, and which expresses that all these characteristics are again possible with the motherhood given by nature. Then, do the wet nursing traditions as it has been documented in the history should be evaluated as discrete situations, or do the discourse of motherhood that cause us to perceive these examples as an anomaly, should be reconsidered?

This study aims to discuss the main claims of modern maternal discourse, which has been increasingly influential since the 18th century, starting from the historical aspects of motherhood and the historical examples of maternal tradition.

Keywords: Wet Nurse, Maternity, Maternal Instinct, Gender, Infant Care.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, hnihatgunes@hotmail.com,
ORCID:0000-0001-8061-574X

1. GİRİŞ

Yakın zamana kadar, annelik güdüsü ve doğurganlık miti; aile politikaları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sosyal sorunlar tartışmalarında dokunulmaz bir konumda olmuştur. Bu kavramlar, birer hareket noktası olarak ele alınırken kavramların bizzat kendi neliğine dair bir tartışmaya genel anlamda ihtiyaç duyulmamıştır. Yine bu kavramlar; toplumsal işbölümü ve buna bağlı kadın ezilmeleşliğine dayanak oluşturmasına rağmen bazı feminist akımlarla, evrimci metodolojiye kapı aralamasına karşın muhafazakar düşünceyi aynı çizgiye yaklaştırabilmiştir. Hakim anlayış; insanoğlunun üreme ve neslini devam ettirme odaklı olması ve kadının, doğurganlık vasfıyla, bu sürecin lokomotifini olarak görevlendirildiği temeline dayanır. Ne var ki bu yaklaşım, 70'li yıllardan sonra beliren dinamik nüfus istatistikleri ile sarsılmış ve yeni bir tartışma konusu ortaya çıkmıştır. Çünkü söz konusu istatistikler, doğum oranlarındaki düşüşe, buradan hareketle yapılan sosyal incelemeler ise çocuk yapma konusundaki isteksizliğin artışına işaret etmektedir. Gerçekten de gelişmiş kapitalist ülkelerdeki doğum oranları, bazı bölgelerde yarımın altına inecek biçimde bir gerileme göstermektedir (Dünya Bankası, 2016). Kamusal politikalara en uzak kapitalist devletleri bile nüfus artışını teşvik etmek için mali kaynak ayırma noktasına getiren bu riskli eğilim, sosyal bilimlerden de yeni soruları gündeme taşımıştır. En temel soru; insanoğlu üreme ve neslini sürdürme odaklı yaşıyor ve annelik güdüsü bu sürecin taşıyıcılığını üstleniyorsa mevcut gerilemenin nedeni ne olabilir? Ancak daha kafa karıştırıcı olan; sosyal ve ekonomik faktörler daha baskın olabiliyorsa annelik güdüsünün tartışma dışı konumu yeniden değerlendirilmeli midir?

Aslında tarihin tozlu raflarında kalmış aileye ilişkin birçok tasvir, yerleşik annelik olgusunu tartıştıracak bilgiler sunmaktadır. Özellikle 18.yüzyıl öncesine ilişkin; aile yapısı, çocuk kavramı, çocuk yetiştirme ve işbölümüne ilişkin tanıklıklar; aile, anne ve çocuk algımızı, 70'li yıllardaki nüfus gerilemesinden daha fazla etkileyecek çarpıcılıklar içerir. Şüphesiz bu periyoda ışık tutan kayıtlarda öne çıkan en önemli unsur sütanne kavramıdır. Üst tabakadan başlayarak önce orta tabaka sonunda da alt tabakaya sirayet edecek biçimde; bebeğin doğar doğmaz emzirilmek üzere yatılı olarak sütannelere gönderilmesi, doğumu takip eden ilk aylarda anne ve çocuk arasında oluşan bağa ilişkin soru işaretleri yaratacak kadar yaygın bir uygulamadır (Fildes, 1988). Bu durum bir zorunluluk mu yoksa bir tercih midir? Üretim ilişkileri ve ekonomik koşulların yarattığı zorunluluklar not edilmekle birlikte meselenin kayda değer tercih boyutu sütannelik olgusunu önemli bir inceleme nesnesine dönüştürmektedir.

Sütannelik, tarih boyunca anneliğin karşısında değil yanı başında konumlandırılan bir müessese olmuştur. Çünkü sütannelik faaliyeti, annelik sürecinin eksik kalan bir işlevini tamamlayıcı yönüyle ele alınmıştır. Memeli hayvanlarda olduğu gibi, insan yavrusunun da hayatta kalmasını sağlayacak temel besin maddesinin süt olduğu ve bunu sağlamak için ilk başvurulacak yerin anne memesi olduğu göz önüne alındığında, annenin zorunlu sebepler nedeniyle bu besini arz edemediği durumlarda süt ihtiyacını karşılayacak alternatif bir kaynağın var olması bir şans olarak değerlendirilebilir. Aslında çok uzun zamandır bir alternatif mevcuttu: biberon. Emzirme döneminde biberon yerine sütannenin tercih edilmesinin elbette sağlık açısından geçerli gerekçeleri bulunmaktadır. Ancak diğer taraftan bu tercih; bebeğin anneye en temel bağı kurduğu kabul edilen dönemde anneden uzak kalması gerçeğini de beraberinde getirmektedir. Sütannelik müessesesini önemli kılan nokta da tam burası yani, hayati bağı yokluğunda da annelik olgusunun varlığını sürdüreceğini gösterdiği yerdur.

Annelik sürecinin en hayati ve en hassas aşaması farklı bir alternatifle ikame edilebiliyorsa ve daha önemlisi, bu yöntem bir zorunluluk yerine tercih meselesi haline

gelebiliyorsa söz konusu dönem açısından annelik algısının günümüzdekiyle aynı olduğunu söylemek mümkün mü? Böyle bir tercih, tarihsel ve evrensel kabul edilen annelik güdüsüne köklü bir ihanet midir? Yoksa annelik güdüsü, dolayısıyla modern çağ annelik algısı kadın bedeni için dikilmiş sosyal bir kıyafet midir? Nitekim bu ve benzer sorulardan hareket eden birçok sosyal bilimci, annelik olgusunu tartışmaya açarak olgunun, bir sosyal inşa süreciyle yeniden yapılandırıldığı seçeneğine işaret etmiştir (Gittins,1985, Coward 1995, Badinter, 1992, Beaviour, 1993 vd.) Buna göre günümüz annelik algısı; biyolojik temellere ve dürtüsel zorunluluklara değil çağın toplumsal ve ekonomik ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Bu iddianın gerçekliği, aile politikalarının ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği tartışmalarının geleceği noktasında çok önemli bir belirleyiciliğe sahip olacaktır.

Özellikle refah politikaları döneminde kadınların annelik müessesesinden belirgin biçimde uzaklaşma eğilimi göstermesi, modern annelik algısının tarafı olan çevrelerde telaşa neden olmuştur. Kadınların; kariyer edinme ile buna engel oluşturacak annelik süreçleri arasında tercihlerini ilkinden yana kullanma eğilimi, ihtiyaç duyulan nüfus artışını teşvik noktasında annelik ve kariyer arasında kolaylaştırıcı bağlar kuracak politikaların düşünülmesine hız vermiştir. Diğer taraftan bu politikalar oluşturulurken; annelik-kariyer dengesinde anneliğin konumunu güçlendirecek söylemlerin geliştirilmesi önem kazanmıştır. Nitekim vurgu, biyolojik zorunluluklara kaydırılarak anne sütünün değerini ön plana çıkarmaya çalışan kampanyalara ağırlık verilmiştir. Oysa ki;

“çocuğun taşınması ve doğumundan sonra, anneliğin biyolojik temeli biter. Bundan sonrası her ne kadar biyoloji ve ‘anne iç güdüsü’ ile ilgili görülse de sosyal bir oluşumdur. Kadınların çocuklarını emzirip emzirmemeleri tarihi döneme ve kültüre göre değişmektedir” (Gittins, 2011: 88).

2. SÜTANNE GELENEĞİ

Tarihsel kaynaklara göre sütanne uygulaması 5000 yıl kadar geriye gitmekte, Avrupa’dan Çin’e, İslam coğrafyasından Yahudi kültürüne kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Sütanne geleneğinin, annelerin; doğum sırasında ya da hemen sonrasında ölümü, yaşıyorsa bebekleri için yeterli süte sahip olmaması veya hastalık nedeniyle emzirmenin tehlike yaratması gibi durumlardan ötürü bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı genel kabul görse de birçok farklı kültürde, özellikle saray ailelerinde başvurulan bir yöntem olması, geleneğin tercih boyutunu da ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Avrupa’nın 15.-18. yüzyıl aralığı gündelik yaşamında sütanne uygulamasının sınıfsal çeşitliliği, uygun koşullarda bu tercihten faydalanma eğiliminin güçlülüğüne işaret etmektedir.

Sütanne kavramının bilinen en eski karşılıkları Sümerce UM.ME.GA.LÁ ve Akadca *mušēniqtum* (Öz, 2015: 239) olmakla birlikte ilk yazılı belgelere Hammurabi Kanunları ve Eşnunna Kanunu’nda (M.Ö. 1700-1600 dolayları) rastlanmaktadır. Bu kayıtlarda; sütannenin görevini dürüstçe yerine getirmesinden onun hizmeti karşılığı ne şekilde ücretlendirileceğine kadar birçok hüküm yer almaktadır (Yurdakök, 1996). Babil kayıtları, anne-sütanne anlaşmazlıklarına ilişkin birçok dava içermekte ve böylece sütanne geleneğinin kanunlara tabi olacak biçimde yaygın bir uygulama olduğunu gözler önüne sermektedir. Kanun maddelerinin kesin ve sert olması sütanne uygulamasına verilen önemin başka bir göstergesidir. Örneğin; Hammurabi kanunlarının ilgili maddesinde (194. madde), şayet bir çocuk, sütannenin emzirdiği zamanlarda ölürse ve ölen çocuğun ailesinin haberi olmadan sütanne başka bir çocuğu emzirirse, kadının göğüslerinin kesileceği hükmü verilmiştir (Tosun-Yalvaç, 2002: 205). Söz konusu kayıtlar, bebeğin hangi sebeplerle sütanneye teslim edildiğinin bilgisini

vermesi de gerek sütanneye verilen ağır cezalar gerekse emzirme ücretinin ödenmemesi durumunda bebeğin sütanneye verilmesi gibi uygulamalar, bebeğin kolayca gözden çıkarılmayacak bir değere sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan kölelerin yanında *qadištum* adı verilen ve tanrıyla bağları olduğu düşünülen din kadınlarının sütannelik hizmeti vermesi ve sütanne geleneğindeki uyuşmazlıklarda görüşlerine başvurulması (Öz, 2015), uygulamanın dini boyutları olduğu izlenimini de vermektedir.

Sütanne uygulamasının farklı uygarlıklarda karşılaşılan örnekleri, bu geleneğin; kültürel, ekonomik ve dinsel gerekçelerini kendi başına yetersiz kılmaktadır. O halde bunun biyolojik ihtiyaçlar temelinde ortaya çıkan bir zorunlulukta birleştiği düşüncesi öne çıkabilir. Ne var ki, bebeklerin süt ihtiyacının karşılanma biçimi tarihsel ve kültürel açıdan çok ilginç örnekler ortaya koymaktadır. Su, şeker ve meyve katkılarından oluşturulan mamalar veya keçi, eşek gibi hayvanlardan doğrudan ya da pastörize edilerek sağlanan sütler gibi. Sütün, anne memesi dışından temin edilmesi ihtiyacını ortaya koyan buluş ise şüphesiz, biberondur. Biberonun, 19.yüzyıl icadı olduğuna ilişkin yanlış bilginin aksine çeşitli malzemeler ve şekillerde yapılan ilkel örneklerinin tarihi antik çağlara kadar uzanmaktadır (Weinberg, 1993). Biberonun ilkel kullanımında hayvan sütü yer almakla birlikte bu durum, insan ve hayvan sütünün eşdeğer kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Birçok eski kabilede, hayvandan sağlanan sütün, en azından, zararlı olmayacağından emin olmak için geliştirilmiş çeşitli testler mevcuttur (Wickes, 1956: 151). Tıpkı sütanne seçeneğinde olduğu gibi, alternatif süt kaynakları ve biberon kullanımının gerekçeleri tam olarak bilinmese de sosyal kabulü olan uygulamalar olduğunu söyleyebiliriz. Kaldı ki Türk mitolojisinde, hayvandan hatta ağaçtan türeme ve emzirme mitleri kutsandır (Kaya, 2007: 83-88).

Tarihsel kaynaklar, sütanneliğin zorunluluk sonucu başvuru bir uygulama olmadığını gösteren örneklerle doludur. Örneğin Çin hanedanlığının M.Ö. 420-79 aralığına ilişkin kayıtlarda, sadece hizmetçilerin karılarının kendi çocuğunu emzirdiklerini çünkü onların alt tabakadan geldikleri ve başkalarının emeğini satın alacak durumda olmadıklarını yazmaktadır. Hatta *Jia Chong'un* ikinci eşi *Lady Guo Huai'nin*, erkek evlatlarının sütannelerini, kocasından kıskandığı için öldürdüğünü bu sebeple süt emmeyi reddeden evlatlarını da kaybettiği anlatılmaktadır (Lee, 2000: 3). Cinayet işlemeye varacak kadar rahatsız olunan bu uygulamanın her şeye rağmen varlığını sürdürmesi, biyolojik değil, kültürel ve siyasal zorunluluklar ile açıklanabilir. Benzer biçimde eski Yahudi toplumunda, İbranice İncil'den referanslara bakarak sütannelerin, Yahudi elit aileleri ve muhtemelen İsrail kraliyet mensupları tarafından istihdam edildiği görülebilir. Bu kültürde bir sütannenin görevi emzirmekle sona ermez. Bebeklerin süttan kesilmesinden sonraki yaşam evrelerinde, bir dadı ve daha sonra bir refakatçi veya şaperon* olarak devam edebilir. Resmi kayıtlara bakıldığında, sütanne kullanımının yasal temellere oturtulduğu, hem köle hem özgür kadınların sütanne olarak kullanılabilmesinin yanında bu kullanımın bir ücret karşılığı ve zorlama olmaksızın yapıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Eski Mısır Yahudileri'nde; büyük kırsal arazilerdeki toprak sahipleri; arazide yaşamayan özgür kadınlardan hizmet satın almaktansa bebeği, emzikli bir köle kadına vermeyi tercih ederlerdi. Buradaki tercih, kölenin ücretsiz kullanılması amacından ziyade emzirme işleminin kolaylaştırılması düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Yine kent merkezlerinde varlıklı ailelerin çoğunun, kentin varoşlarında yaşayan kadınlardan emzirme hizmeti satın aldıkları bilinmektedir (Gale, 2009).

Sütanne kullanımının sadece biyolojik bir ihtiyacın ürünü olmadığı gerçeğini, sütannenin, toplumsal yapı ve hareketliliğe etkileri üzerinden görmek de mümkündür. Tarihi örneklerinden de anlaşılacağı üzere ailelerin bir sütanne ile kurduğu ilişki süt alışverişiyle

* 18.yy da özellikle erkeklerin de bulunduğu ziyafet, dans,davet, düğün gibi sosyal etkinliklerde genç ve bekar bir kadına eşlik eden görevli kadınlara verilen isim.

kısıtlı kalmamakta, onlara bunun ötesinde sosyal rol ve statüler kazandırmaktadır. Çin hanedanlığındaki Bayan Xu'nun (Lee, 2000: 5), Yahudi antik çağından Deborah'nın (Gale, 2009: 181) itibarları buna örnektir. Sütanne faktörünün yatay ve dikey sosyal geçişler üzerindeki etkisi eski Hindistan kast sistemi içerisinde daha da anlamlıdır. Bir sömürge toprağı olarak Hindistan'a yerleşen İngiliz ve Avrupalı kadınların, çocuklarının emzirilmesi ve bakımı için tuttıkları sütannelere olan şüpheci yaklaşımlarına rağmen bunun yaygın bir kullanım haline gelmiş olması, bu işi yapan Hindu ve Müslüman "dhye*"lere bazı sosyal avantajlar sağlamıştır. Hindistan'da, yerli kadının sütünden faydalanma durumu; sömürgecilerin yerlileri kontrol altına alma ve evcilleştirme arzuları ile süte bağımlılık yüzünden verilmek zorunda kalınan tavizlerin yarattığı gerginlik nedeniyle diğer örneklerinden farklı bir seyir izlemiştir. Soy üzerindeki genetik belirleyiciliği nedeniyle süt alışverişi, sınıfsal bariyerlerin aşılması noktasında arzu edilmeyen ama kaçınılmaz bir sonuca yol açacaktır (Hassan, 2016: 353-359). Bu riskin, sütanneliğin kurumsallaşmasına engel olamaması onu biyolojik bir istisna olmaktan çıkarmaktadır.

Semavi dinlerin kutsal kitaplarında sütannelik, zorunlu hallerde başvurulabilecek bir seçenek olarak yer almıştır. Talmud, kadınların emzirmeye zorlanmaları gerektiğini ancak annenin bebeğini emziremediği durumda sütanneye verilebileceğini (Yalom, 2002) buyururken Kuran'da Bakara Sûresi'nin 233. ayeti baba istemese bile emzirmenin, öncelikle annenin hakkı olduğunu vurgular (2. Bakara: 233). Ancak uygulamadaki yaygınlık, diğer kültürlerde olduğu gibi, sütanne geleneğinin bir biyolojik zorunluluktan kaynaklı kullanımından daha geniş bir çerçeve sunmaktadır. Başta Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Hamza gibi birçok dini figürün bir sütanne tarafından emzirilmiş olması (Hot ve Başağaoğlu, 2014: 70), söz konusu isimlerin süt erişiminde tesadüfen aynı zorluklara sahip olmasından kaynaklanmasa gerektir. Dönemin ve bölgenin toplumsal hayatına ilişkin bilgilerimiz de bunu doğrular niteliktedir, örneğin; "İslam öncesi Arap/Câhiliyye toplumunda... Mekke soylularının çocukları süt annelerinin himayelerinde ilk bebeklik dönemlerini geçiriyorlardı" (Yaman, 2002: 59).

Toplumsal yaşam üzerinde belirleyici hükümler içeren İslam dininin kutsal kitabı olan Kuran'da, gerek emzirme süreci gerekse sütanne kullanımına ilişkin bağlayıcı hükümlerin yer alması, dahası, sütanne kullanımından kaynaklı akrabalık ilişkilerinin tarif edilmesi, konunun sosyal kapsamı hakkında fikir verir niteliktedir. Bunun yanı sıra, Kuran'daki ayetleri tamamlayıcı ve teyit edici nitelikteki hadisler de konuya ilişkin değerlendirmelere kaynaklık etmektedir. Mesela bu hadislerde; başka bir sütanne bulunamaması, çocuğun kendi annesinden başkasının sütünü emmemesi ve babanın emzirenin ücretini ödeyecek durumda olmadığı durumlarda annenin emzirmeye zorlanabileceği ifade edilmektedir (Karaman, 1996: 399). Bu bilgide dikkati çeken nokta, biyolojik annenin emzirme etkinliğinin son seçenek olarak yer almasıdır. Bu durum, Bakara Sûresi'nde baba istemese bile emzirmenin öncelikle annenin hakkı olduğuna dair ifadenin, daha çok, boşanma durumlarında ortaya çıkan ikileme ilgili olmasıyla bağlantılı değerlendirilebileceği gibi bebeklerin, bir biyolojik zorunluluk bulunmadığı halde sütanne tarafından emzirilmesine müsaade ettiği şeklinde de yorumlanabilir. İlk seçeneğin geçerli olduğu varsayılsa bile bu, İslam'ın; bebeğin emzirilmesi meselesine, biyolojik temelli bir anne tanımından hareketle değil sosyal ve dini temelli bir aile hukuku perspektifinden yaklaştığını gösterir.

Gerek dinsel metinler gerekse tarihi ve kültürel deneyimlere ilişkin kayıtlar, sütanne geleneğinin sosyal boyutu ve annelik olgusuyla ilişkisine dair tartışmasız hükümler oluşturmamız için doğrudan veri sunmada çok cömert sayılmasa da Yeniçağ Avrupa aile hayatı bu konuda daha az utangaçtır. Ortaçağ Hristiyan metinlerinde, tıpkı kadın gibi,

*Hint kültüründe sütanneye verilen ad.

çocuklar da güvenilmez, potansiyel kötülük taşıyan varlıklardır. Çocuk doğurmak ise Hippo'lu Augustinus'un "İdrar ile dışkının arasında doğuyoruz." (Dalarun, 1992: 31) sözlerinde ifadesini bulduğu gibi neredeyse tiksiniyecek bir özellik olarak görülmektedir. Bu bakış açısının da etkisiyle, Avrupa kültüründe, takip eden asırlarda da çocuk sevgisi, modern durumuyla kıyaslanamayacak derecede zayıf bir duygu olmuştur. Özellikle doğum kontrolü olanaklarının düşük olduğu bu dönemde çocuğun dünyaya gelişi çok da arzu edilen bir durum değildir. Sadece en büyük erkek çocuğa hak tanıyan aile ve miras hukuku nedeniyle, başta çeyiz hazırlama yükümlülüğü yaratan kızlar olmak üzere diğer çocuklar, kaybına üzülünmeyen bireyler haline gelmiştir. Daha da kötüsü, onlardan kurtulmak için bebekleri öldürmek bir yöntem haline almış, yasalar, yoksulluğu bu cinayetlerde hafifletici bir sebep olarak bile görmüştür (Opitz, 1992: 276). Ortaçağ'ın sonlarından itibaren çocuk büyütmenin bir annelik rolünden ziyade bir meslek haline geldiği gözlenmiştir. "Kuzey Avrupa'da orta sınıf kentli kadınlar, çocuklarına başkaları bakarken çeşitli işlevleri yerine getirmekteydiler ve on ikinci yüzyıldan itibaren gözlemlenebilen aristokrat ailelerin büyüklüğündeki belirgin artış, bebeklerin ve küçük çocukların annelerin yanında kalmak yerine bakım için sütannelere gönderildiğini gösterir" (Opitz, 1992: 270). Bebeklerin sütanneye gönderilme gerekçesini gizli tutmaya ihtiyaç duyulmamıştır. Çünkü başta aristokratlar olmak üzere varlıklı aileler açısından bebek emzirmek utanılacak bir iş olarak algılanmıştır. 17.-18. yüzyıla ilişkin kayıtlarda, kadınların, bebek emzirmeyi; giyinmeye, eğlenmeye, davet vermeye, davete gitmeye, gündüz gösterilere geceleri iskambil oyunlarına katılmaya engel bir durum olarak gördükleri (Weinberg, 1993: 2016) belirtilmektedir. Geç Ortaçağ'dan başlayarak 19.yüzyıla kadar bebek emzirme; kadınların asaletlerini bozan, daha çok, toplumun en aşağı tabakasında zikredilen kadınların yapacağı türden bir iş olarak kabul edilmiştir. Çocuğuyla sevgi ve sorumluluk bağı kuran ya da sütanne masrafını karşılama gücünden yoksun olan anneleri bir tarafa ayırsak bile anne-bebek ilişkisindeki annelik güdüsünü çok geri plana iten örnekler hatırı sayılır miktardadır.

Sütanne geleneğine yüzeysel tarihsel bakışla bile, karşımıza çok farklı uygarlıklardan ama özellikle yönetici, aristokrat veya varlıklı kesimlerden örnekler çıkmaktadır. Bebeğin sütanneye verilmesi uygulaması, sebebi ne olursa olsun, maliyeti yüksek bir seçenektir. Bu durum, örneklerin bu çevrelerden çıkmasına dair açıklayıcı bir koşul sunmakla birlikte yoksul kesimin, imkan olması halinde bu seçeneğe başvurup vurmayacağı sorusunun cevabını açıkta bırakmaktadır. Aynı zamanda, hemen hemen her kültürde varlıklı kesimlerin bu seçeneğe başvurmuş olduğu gerçeği, bu annelerin rastlantısal biçimde, daha önce bahsettiğimiz gibi, bebeklerini, sütanneye zorunlu olarak verme ihtiyacı duymasını sağlayan sıkıntılara sahip olduğu argümanı ile açıklanamaz. Başka bir deyişle, sütanne geleneğine dair değerlendirmelerde, biyolojik zorunluluklar ve çeşitli üretim süreçlerine katılmanın ortaya çıkardığı gerekliliklerin dikkate alınması ne kadar önemliyse bu sürecin toplumsal tercih boyutu da o kadar önemlidir.

3. ANNELİK VE EMZİRME İLİŞKİSİ

Doğurma ve emzirme eylemi ile anne arasında kurulan nedensellik ilişkisi biyolojik sınıflandırmanın doğal sonucudur. Anne kavramının, doğal yaşamdan farklı olarak, insanoğlu için sosyal bir tanımlama da olduğu göz önüne alınırsa bu ilişkinin bir zorunluluk ilişkisi olmadığı açıktır. Günümüz toplumlarında; üvey annelik, koruyucu annelik, taşıyıcı annelik, biberon, süt bankası, eşcinsel evlilikler vd. faktörler devreye girdiğinde anne olmanın, bu iki biyolojik temelden daha öte bir anlam içerdiğini kabul etmek gerekir. Annelik olgusu kutsanırken, emzirme ve doğurmaya yapılan vurgu, biyolojik anne dışındaki çocuk yetiştiren tüm kadın ebeveynleri ötekileştirmek anlamına gelmektedir. Peki, doğurma ve emzirme

işlevini eksiksiz yerine getiren biyolojik anneler gerçekten kutsal mıdır? Ya da hep kutsal mıydılar ve öyle mi kalacaklar?

Daha üst düzey değer içeren dinsel karşılıkları dışında kutsal sözcüğü “bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenilen” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018) anlamına gelmektedir. Şüphesiz bu tanım, günümüz annelik olgusuna ilişkin değerlendirmeye genel olarak uyumludur. Ancak her anne aynı zamanda, ataerkil rejimin yarattığı toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin mağdur edilen tarafı olarak bir kadındır. Ve kadına yönelik algı, tarih boyunca kutsallıktan oldukça uzaktır. Bu algının ortaya çıkmasındaki en büyük katkıyı sağlayan, şüphesiz bazı dinsel metinler olmuştur. Tüm semavi dinlerde, Şaman kültürü ve çeşitli inanç sistemlerinde ortak olan Adem ve Havva temelli Yaradılış mitinde, kadının erkekten türemiş olan ikincil konumu bir tarafa, Ortaçağ boyunca yaygın bir etki alanına sahip olan Hristiyanlık öğretisinde kadın, yine bu mittten kaynaklı, doğuştan lanetli bir varlıktır. Havva'nın, Adem'i günaha yöneltmesinden hareketle bu öğretilerde kadın genel yaklaşımla;

“kırılğan bir şeydir, suç dışında hiçbir şeye sadık değildir ve her zaman zarar verir. Kadın, zarar vermenin mümkün her yolunu öğrenen ve öğreten obur bir alevdir, son derece budaladır, erkeğin yakın düşmanıdır. Kadın aşâğılık bir forum'dur, kamusal bir şeydir, aldatmak için doğmuştur ve onun için başarı, suç işleme yeteneğidir. Rezillikte her şeyi tüketen kadın, her şey tarafından tüketilir. Erkek avcısı olan kadın, sonra erkeklerin avı haline gelir”(Dalarun, 1992: 32).

Ortaçağ Hristiyanlığı, bu perspektif üzerinden, enerjisinin büyük bölümünü kadını kontrol etmenin yollarını aramaya harcamıştır. Bu cinse ilişkin algısı kutsallıktan öyle uzaktır ki, doğum sancısı gibi annelikle ilgili doğal bir durum bile onun kötü karakterine karşılık Tanrı tarafından verilmiş bir ceza olarak değerlendirilmiştir. Ruhban sınıfının, kadını *erkeğe biat ettirme* ve *Tanrı'ya biat ettirme* arasında gidip gelen arzuları, yüzyıllar süren tartışmaların çelişkilerini arttırmıştır. Kadına, Havva üzerinden yapıştırılan lanet iki farklı Meryem figürüyle yumuşatılmaya çalışılmıştır. “Nasıl ki, her zaman bakire olan Meryem, Havva'nın laneti yüzünden dışlandığımız cennetin kapılarını bize açıyorsa, aynı şekilde dişi cins de Meccelli (Meryem) tarafından utançtan kurtarılır” (Dalarun, 1992: 42).

Reform Hareketleri, Ortaçağ Hristiyanlık öğretisini büyük ölçüde dönüşüme uğratsa da kadına yönelik algının tarihsel ve toplumsal bilinçaltına bıraktığı negatif izler, kolay kolay silinecek gibi değildir. Nitekim, Skolastik düşünceye bayrak açmış Aydınlanma Felsefesi'nin kadın algısı bile bu izlerden sıyrılabilmiş görünmemektedir. Aydınlanma Çağı'nda her bireyin doğuştan gelen, eşit, doğal haklara sahip olduğu fikri öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, kadını, Ortaçağ'da mahkum edildiği ikincil konumdan kurtarabilecek bir anahtar gibi görünür. Ancak Doğal Hukuk'u tanımlayan haklara sahip olduğu düşünülen bireyden kasıt erkek cinsidir. Çünkü Newton Mekaniği'ni takip eden Aydınlanma Felsefesi; bir tarafta akılla yönetilen kamusal dünya ve evrenin fiziksel dünyası ile diğer tarafta akıl-dışı olarak nitelendirilen duygusal ilişkilerin, kişiye özgü tutumların, inançla, ahlaki yargı ve estetikle ilgili soruların, ve bir de kadınların yer aldığı ikincil marjinal dünya arasında kökten bir ayırım ya da kırılma olduğunu öne sürmektedir” (Donovan, 2016: 24). O halde Aydınlanma felsefesinin dünyevi yaşam kültürünün öznesi erkektir, kadınsa ona tabidir.

Kadının ihmal edilen değeri endüstrileşme çağında annelik olgusu üzerinden gündeme gelmiştir. Tarımsal üretimden kopuş, endüstriyel üretim için kentlerde meydana gelen birikme, doğum oranlarındaki artış-ölüm oranlarındaki düşüş ve kıt kaynakların paylaşılması meselesi nedeniyle bir problem haline gelen nüfus yapısı, sosyo-ekonomik çerçevenin yeniden düzenlenmesi için gözleri üreme dinamiklerine ve onun öznesi olan anneye

çevirmiştir. Bir taraftan, Malthus'un fikirlerinde görüldüğü gibi, nüfus artışını yavaşlatmaya yönelik yaptırımlar ya da yoksul kesimlere yardım programlarını kaldırma önerileriyle soruna çözüm bulmaya çalışılırken diğer taraftan Marx gibi diyalektiği takip eden çevreler, mevcut durumu bir sorundan ziyade kapitalizm açısından kaçınılmaz bir durum olarak nitelirmektedir. Buna göre, aşırı sermaye birikimiyle birlikte zorunlu olarak iş gücü fazlası da büyümektedir.

Bu zorunluluk kadını biyolojik üretimin temel aktörü olarak baş köşeye oturtur. İşgücünün genişleyen yeniden üretiminin kaçınılmazlığı kapitalist toplumsal sistemde anneliği, düzenlenmesi gereken bir süreç haline getirir. Düzenleme anneliğinin sahip olduğu iki temel işlevin – doğurmak ve çocuk bakımı- düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Bahçe, 2008: 77).

Kapitalist bilim anlayışının *doğanın kontrol altına alınması* düsturu, şimdi de üreme süreci üzerinden anneyi hedef almaktadır. Nüfusun kontrollü ve nitelikli biçimde arttırılmasının tüm yükü annenin üzerine bindirilmek istenmektedir. O halde bir zamanlar, sofrada fazladan bir boğaz olduğu için öldürülmesine göz yumulan çocuk, bir ineğe benzetilerek bebeğini emzirmesi hoş görülmeleyen anne ve bu ikisi arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç vardır. Daha önce pastoral metinler yoluyla zapturapt altına alınan kadın bu kez Aydınlanma ruhuna uygun olarak doğayla eş ve kontrol altında tutulacaktır. Doğanın bize armağanı olan kadın aynı onun gibi doğurgan, anaç ve sevecen bir varlıktır. O, doğanın bize bir çiçek vermesi gibi çocuk verecek, çocuğunun; havası, suyu, ışığı olacaktır. O halde kadın, korunaklı yuvasında kalacak, üretken ve anaç ruhunu toplumun hizmetine sunacaktır. Bir aile kurumu içinde olmak kaydıyla erkekle eşitlik vaat eden ve doğal becerileri üzerinden kendilerine kutsiyet atfeden bu yeni söylemin kadın için cazip olmadığı söylenemez. Nitekim 18. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar artarak süren etkisi, kadını kendine çekmesi ve hatta sözcülüğünü üstlendirmesi söylemin başarısına işaret etmektedir.

Yeni annelik söyleminin en etkili silahları şüphesiz, zorunlu ve inkar edilemez olarak değerlendirilen doğurganlık ve emzirme işlevi olmuştur. Ortaçağ Hristiyanlığı açısından bakire olanın bir alt kademesinde yer alan anne, yeni dönemde sıralamanın üstüne yerleşmiştir. Çünkü doğurganlık, doğa tarafından kadına bahşedilen ve kullanılması gereken bir özelliktir ve bu özelliğin kullanılmaması bir sorunun varlığına işaret etmektedir. Öyle ki, bir çocuğu sevmek ve onun sorumluluğunu almak anneliği tanımlamada yeterli nitelikler değildir. Kadın, bir çocuk evlat edinerek annelikle ilişkilendirilen tüm yükümlülükleri yerine getirse bile doğurganlığıyla ilgili kuşkuları omuzlamaya devam etmek zorunda olacaktır. Benzer biçimde, doğurduğu bebeği kendi sütüyle beslemekten imtina eden kadın, anneliğin; şevkati, sevecenliği ve fedakarlığını taşımamakla suçlanacaktır. Annelik olgusuna kendi inisiyatifleriyle yaklaşmak isteyen yeni çağın *cadıları*, yeni söylemin tepelerinde Demokles'in kılıcı gibi sallandırdığı suçluluk duygusuyla başa çıkabilecek metanete sahip olmak durumundadır.

Kadını, anneliğe teşvik ederek fiziksel ve sosyal yeniden üretim mekanizması olarak kullanma ihtiyacı devam eden kapitalizm, 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde onu modern annelik paradigmasının içinde tutmakta zorlanır hale gelmiştir. Çünkü anneliği kutsayan söylem zaman zaman üretim ilişkilerinin getirdiği yeniliklerin hızına yetişemeyebilmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan refah politikalarının etkisiyle ihtiyaçlar hiyerarşisinin sosyal kademelerine geçme imkanı bulan modern birey, kendisiyle daha fazla ilgilenmeye, kendisini daha fazla tanımaya ve kendi varoluşsal hedeflerine yönelmeye başlamıştır. Çalışma yaşamına daha fazla katılan kadın da dönüşen bilinçten kendi payına düşeni alarak bireyselliği

ve hedonizmi ön plana almıştır. Bu toplumsal dönüşümün sonuçları, doğurganlık ve emzirme istatistiklerine yansımış ve söz konusu oranlarda ciddi bir gerileme baş göstermiştir.

1970'lerin sonunda, üremelerini kontrol altına alabilecekleri çeşitli olanaklarla donatılmış olan kadınlar, annelikle bağdaştırabileceklerini düşündükleri özgürlük ve eşitlik (erkeklerle) gibi temel haklarını kazanmak için var güçleriyle çabalyorlardı. Kadın hayatı artık annelikten ibaret değildi. Kadınların önünde, annelerinin bilmediği bir hayat tarzı çeşitliliği belirmişti. Kişisel tutkularına öncelik verebilmekte, birlikte oldukları erkeklerle ilişkilerini çocuk sahibi olmadan sürdürebilmekte ya da annelik arzularını mesleki etkinlikte birlikte ya da çalışmadan tatmin edebilmekte. Neticede bu yeni özgürlük, bir çelişkiye yol açmıştır. Bir yandan, doğurulmaya karar verilen çocuğa dair artan görevleri dayatarak annelik statüsünü hissedilir bir şekilde değiştirmiş, öte yandan eski kader ve doğal gereklilik nosyonlarına son vererek kişisel tamamlanma nosyonunu ön plana çıkarmıştır (Badinter, 1992: 9).

Kadının, annelik üzerinden yeniden hizaya sokulması gerektiği düşüncesi bu kez politik kampanyalarla desteklenmiş; muhafazakârlar, naturalistler hatta bazı feminist akımlar bu politik programlarda bir araya gelebilmiştir. ABD'de "anne savaşları" olarak ifade edilen ve çocukların refahı adına annelerin kendini feda etmesi, duygusallık ve sorumluluk temelinde zamanını çocuklarına vakfetmesi gerekliliğini vurgulayan (Öztan, 2015: 91-97) bu kutsal anne kampanyaları, kadını yeni bir suçluluk kuşatmasıyla karşı karşıya bırakacak biçimde güçlenmiştir. Kadının, annelik nosyonundan uzaklaşmasına neden olan şey esas olarak refah politikaları olmakla birlikte onu çocuk yapmaya, çocuğuna bakmak için evde kalmaya teşvik edecek olan da yine refah politikalarıdır. Bu çelişkili durum, söz konusu kampanyaların içine feministleri çekme avantajı sağlamanın yanı sıra kadına ilişkin refah önlemlerinin ülkelere göre farklılık göstermesinin de sebebi olmuştur. Ancak nihayetinde, tüm farklılıklarına rağmen bu politikaların temeline yerleştirilen motivasyon yine anne-doğa ilişkisi yani doğurma ve emzirme sorumluluğu olmaktadır.

Annenin doğayla ilişkisi birkaç farklı boyut üzerinden yeniden gündeme getirilmiştir. Bunlardan birisi, modernist paradigmanın insanı makineleştiren söylemine karşı bayrak açan doğaya dönüş akımıdır. Sanayi, teknoloji ve kimyasal fetişizmi ile insanın kendine yabancılaştığı tezi üzerine kurulu bu akım; beslenmeden tedaviye, kentleşmeden mimariye hemen hemen her alanda doğayla barışık çözümler önermektedir. Bu ekolojik yaklaşım elbette; gebelikten doğuma, olgunlaşmadan yaşlılığa yaşamın her anının natural seyretmesi fikrinde olmuştur. Bu bağlamda, naturalist veya ekolojist başlık altında çeşitlenen bu yaklaşım; sezaryenden biberona, kimyasal katkılardan kürtaja birçok modern çözüme de karşı gelmiştir. Bu seçicilik öyle boyutlara ulaşmıştır ki, ebelik yerine bir Ortaçağ uygulaması olan ve gebelikten doğuma kadar anneye eşlik eden *la doula* rehberliğini önerme çılgınlığına varmıştır. Hali hazırda toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bir problemi görülmeyen ve kadının yerinin evi olduğu düşüncesini ısrarla savunan muhafazakâr çevre bu koroya güçlü bir destek vermiş, özellikle emzirme ve anne sütünün önemine vurgu yapan ve artık politik bir hal alan kampanyalar için yoğun lobi faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bunların en bilineni olan, *iyi anne emziren annedir* mottosuyla emzirmenin 10 Emir'ini yayımlayan, 1959'da bir aile grubu olarak başladığı çalışmalarını günümüzde 70 ülkeye yayma başarısı gösteren *La Leche League*, bir sivil toplum örgütü olmanın ötesine geçerek WHO, UNICEF gibi uluslararası karar alıcı örgütlerin kurullarına kadar nüfuz etmiştir (Badinter, 1992: 75-88). Anne sütünün önemini esas alan kampanya; bilimsel kuramlar, medyatik açıklamalar, tıbbi bulgular ve politik kararlarla desteklenmiştir. Bulguları, feminist çevrelerce yoğun eleştirilere tabi tutulan psikanalitik yaklaşıma ait; *eskil anne*, *fallik anne*, *birincil annelik tasası*, *aşık annenin sansürü*

(Parman, 2007: 16-19) gibi kavramlar, aynı kavramların işaret ettiği ve anneyi intihara kadar götürebilen olası psikolojik sonuçlarına değinilmeden, anne-çocuk arasındaki temel ve zorunlu ilişkiler bağlamında kullanılabilmiştir. Yine psikanalitik ekol içinde yetişmiş ancak anne bakımının önemine özel bir anlam yüklemiş olan Bowlby'nin (1951) çalışmalarından yola çıkan pediartların geliştirdiği ve doğumu takip eden 4 saat, 2 gün ya da 6 ayda anne ve çocuk arasında kurulan fiziksel temasın "gerçek" annelik üzerinde belirleyici olduğunu ortaya koyan *bağ teorisi*, aynı çevrelerce sahiplenilmiştir. Söz konusu iddia, çeşitli sebeplerle bu teması kuramayan kadınları adeta annelik kapsamı dışına itse ve iddiayı çürüten birçok çalışma yapılmış olsa da, emzirmeyi yüceltmek adına bunlar görmezden gelinmiştir.

4. MODERN AİLE KURGUSUNDA SÜTANNENİN YERİ

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren koordineli biçimde geliştirilen emzirme zorunluluğu söylemi günümüzde oldukça güçlü bir etki alanına sahiptir. Bugün tüm sağlık örgütlerinin raporlarında ve tıbbi çalışmalarda anne sütünün önemine vurgu yapılmaktadır. Bebeklere ilk 6 ay sadece anne sütünü öneren WHO ve UNICEF (2009), bebeğin kendi annesinden anne sütü verilmesine en iyi alternatif olarak sütün, sağlıklı bir süttanneden ya da bir anne sütü bankasından sağlanması gerektiğini bildirmektedir (Kadıoğlu, 2018:103). Ne var ki tüm çabalara karşın emzirme konusunda istenilen oranlara yaklaşamadığı da görülmektedir. WHO ile birlikte Küresel Emzirme Ortaklığı gibi programlar yürüten UNICEF (2018), mevcut durumu şu şekilde özetlemektedir;

"194 ülkeyi değerlendiren Küresel Emzirme Karnesi, altı aylıktan küçük bebeklerin yalnızca yüzde 40'ının sadece (başka hiçbir gıda maddesi verilmeden) anne sütüyle beslendiklerini ve bu dönemde bebeklerin yalnızca anne sütüyle beslenme oranının yüzde 60'ın üzerinde olduğu yalnızca 23 ülke bulunduğunu tespit etmiştir."

Anne sütünün kullanımına ilişkin 6 aya kadar, 6 ay ila 1 yıl arası ve 1 yıldan 2 yıla kadar olacak şekilde üç periyod dikkate alınmaktadır. Doğumun ilk anından 6 aya kadar anne sütü verilmesinde çok ciddi sıkıntı gözlenmemektedir. Dünya genelinde annelerin büyük çoğunluğu bebeğini emzirme eğilimindedir. Ancak oranlar genellikle 6 aydan itibaren düşüş göstermekte, 1 yıldan fazla süren emzirme oranları ise en alt seviyelere inmektedir. Kaldı ki bebeğini ilk 6 ay kendi sütüyle emzirme eğiliminde olan annelerin önemli bir kısmı bu süreçte kendi sütünün dışında takviyelere başvurabilmektedir. Ülkemizde emzirme oranlarının diğer birçok ülkeye göre oldukça yüksek seyrettiği gözlenmiştir. Emzirmeye yönelik ürünler satan uluslararası bir firmanın son yıllarda düzenli olarak yaptığı emzirme araştırmalarından içinde gelişmiş 9 ülkenin de bulunduğu örneklem içinde Türkiye, en yüksek emzirme oranına sahip olan ülke olarak görünmektedir. Aynı araştırmada en düşük oranların Fransa'ya ait olduğu tespit edilmiştir. Araştırma anneleri emzirmeden uzak tutan etmenleri de ele almıştır. Buna göre, emzirmenin önündeki engellerin başında gece yarısı uyanma zorluğu gelirken ikinci sırada emzirme sonucu oluşan meme ucu çatlakları gelmektedir. Sağlık profesyonellerinin önerdiği kadar uzun süre emzirememeye kaygısı başka bir etmen olarak göze çarpmaktadır. Türkiye ayağında bu madde, diğer engellerden daha yukarıda yer almaktadır (Lansinoh, 2017).

Emzirmeyi teşvik etmeye çalışan uluslararası örgütlerin en çok üzerinde durduğu nokta, ülkelerde emzirme eğitimi ve yardımı için fon ayrılması ihtiyacıdır. Söz konusu fonlara ilişkin "belirtilen hedefe ulaşılması halinde, hastalıkların ve sağlık giderlerinin azalması ve verimliliğin artması sonucunda beş yaşından küçük 520 bin çocuğun yaşamı kurtarılacak, 10 yıllık bir dönem içinde 300 milyar dolar tutarında ekonomik kazanç

sağlanabilecektir” (UNICEF, 2018). Ancak bu hedefler oluşturulurken tamamen tıbbi gereklilik olarak görülen bir yaklaşım temel alınmaktadır. Başka bir ifadeyle her kadının anne olunca bebeğini emzirme eğiliminde olacağı, farklı bir eğilimdeyse de verilecek eğitim çalışmasıyla bu yanlıştan döneceği varsayılmaktadır. Oysa ki emzirme sürecine ilişkin tutumlar ülkelere ve kültürlere göre farklılık göstermekte, bazen de tıbbi veya bilimsel öngörülerle örtüşmemektedir. Örneğin Alman annelerin azımsanmayacak bir kısmı çocuklarını emzirmeseler de bir suçluluk hissetmeyeceklerini belirtirlerken (Lansinoh, 2015), Türk anneler toplum içinde emzirmeye karşı olumsuz tutum takınmaktadır. Diğer taraftan emzirme kampanyalarının yoğun olduğu Avrupa’da, özgürlükçü tartışmalara daha erken başlamış Fransız kadınlarının emzirme konusunda en isteksiz tabloyu sergilemesi (Badinter, 1992: 89-95) manidardır.

Hayat felsefesi açısından emzirmenin önemine yeterince itibar etmeyen annelerin oranının düşük olduğu görülmekle birlikte emzirmeyi önemli ve gerekli bulan anneler cephesinde de bu oranların yüksek olduğu söylenemez. Her ne kadar emzirmeye bir şekilde verilen önem ve annelik sevgisi ön planda olsa da daha önce sözünü ettiğimiz; uykunun bölünmesi, fiziksel ağrı ve acılar, toplum içinde emzirmenin sorun olarak görülmesi, çalışma hayatında emzirme için yeterli olanakların bulunmaması, emzirmeyi kolaylaştıracak istihdam ve sosyal politikaların yetersizliği, yeterli sütün bulunmaması ve irili ufaklı daha birçok faktörün etkisiyle emzirme süreci zorlu bir dönemi ifade etmektedir. Doğal olarak kadınlar ya emzirme sürelerini olabildiğince kısa tutmaya çalışmakta ya da anne sütünü ikame edecek takviyelere başvurmaktadır. Tarih boyunca varlık gösteren sütannelik müessesesi belki de bu sebeplerle var olmuştur. Ancak günümüz modern toplumlarında sütannelik, dar ve geleneksel bir unsur olarak yer almaktadır. Anne sütünün pompa yoluyla biriktirilebilmesi, süt bankalarının kurulmasıyla daha geniş bir rezerve sahip olunması sütannenin işlevini büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır.

Sütanne kavramında üzerinde durulan nokta sütü sağlayan kişi değil bizzat sütün kendisi ya da ihtiyaç duyulan ve sütanne tarafından sunulan seçeneklerin anlamıdır. Sütanne bir yönüyle, anneliğe için hizmet ve sorumlulukların devredilmesinin ifadesidir. Başka bir deyişle sütanne geleneği, modern toplumda tamamen anneye ilişkilendirilen ve yerine getirilmemesinin ayıp olarak değerlendirildiği sorumlulukların geçmişte, hizmet satın alma yoluyla ikame edilebildiği gerçeğinin somut karşılığıdır. Günümüzde annelerin bu hizmetten vazgeçtiklerini söylemek çok doğru değildir. Bugün anneler; sütanneden aldıkları sütü; hazır süt, bağış sütü ya da mamalarla, yine sütannelerden aldıkları bakım hizmetini; bakıcılar, sağlık kuruluşları ya da diğer seçeneklerle ikame etme avantajına sahip olmuştur. Bugün geleneksel ve dinsel temellerle sütanne müessesesine büyük önem atfeden bizim toplumumuzda bile bu tür alternatifler, aile politikalarının gündemine girmiştir. 2013 yılında Sağlık bakanıyla birlikte Aile ve Sosyal Politikalar bakanı, sütannenin işlevini yerine getirecek anne sütü bankası projesini müjdelirken;

“Uygulamada toplumun kafa karışıklığının giderileceği, soy ağacının devam etmesi özellikle inançlarımıza göre süt kardeşliğinin haram dairesi içerisinde karıştırılmaması gerekiyor. Bunu karıştırmayacak tedbirleri alacak yasal alt yapının oluşması çok önemli. Oluştugu zaman prematüre doğan veya birçoğu ölen çocuklarımızın hayatını kurtarmış olacağız” (Hürriyet, 2013).

şeklinde beyanda bulunmuştur. Bu ifadede dikkati çeken nokta, bir taraftan değerli bulunan sütanne müessesesini modern yöntemlerle ayakta tutma gayreti taşınırken dini boyutuyla –süt akrabalar arasında evlilik kuşkusunu içeren- haram boyutundan kaçınma kaygısıdır. “Bebek ölümlerinin ilk bir yıl içinde % 67 sini oluşturan konjenital

malformasyonları, enfeksiyonları, prenatal asfiksi, metabolitik hastalıklar” (Dereobalı, 2016) bir tarafa bırakılarak emzirmeme durumundan kaynaklanan problemlere odaklanması, uzun süredir tüm dünyada yürütülen emzirme kampanyalarıyla uyumluken sütanne çözümünü içermesi bakımından da ilginç sayılabilir.

Emzirme yerine takviye ürünlere başvurma eğiliminin nedenleri arasında şüphesiz, daha önce sözünü ettiğimiz sağlık sorunları, ağrı ve acılar ve yaşam kalitesinin düşmesi gibi faktörler yer almaktadır. Diğer taraftan kadınların geçmişte bebeği sütanneye teslim etmesinin sebepleri arasında yer alan estetik kaygısı bugün de önemini korumaktadır. Emzirme sonucu meydana gelen deformasyonlar anne adayları için rahatsız edici bir tehdit olarak görünmektedir. Ayrıca anne olmadan önce başvuru için rahatsız edici bir tehdit olarak görünmektedir. Ayrıca anne olmadan önce başvuru için rahatsız edici bir tehdit olarak görünmektedir. Ayrıca anne olmadan önce başvuru için rahatsız edici bir tehdit olarak görünmektedir. Ayrıca anne olmadan önce başvuru için rahatsız edici bir tehdit olarak görünmektedir.

Göğüs implantının cerrahi implantasyonu, emzirme yeteneğini olumsuz etkileyebilir. Tıp Enstitüsü (IOM), özellikle periareolar insizyon yoluyla yapılan implantasyonun, süt salgılama ve emzirmeyi olumsuz etkileyebileceği yönünde kanıtların sınırlı olduğu sonucuna varmıştır. Ancak mastektomi gibi geçmişte geçirilen göğüs rekonstrüksiyonu ameliyatlarının, bu etkinin temel nedenini oluşturabileceği unutulmamalıdır (Elektromedikal, 2007).

Bir annelik güdüsünün varlığına ilişkin *a priori* iddialar; annenin; gebelik süreci, doğumu, emzirilmesi ve büyütülmesiyle ilgili olarak her şeyden önce bebeğinin gereksinimlerini gözeterek ve bu uğurda kendisini feda etmeye hazır olan bir portresini çizmektedir. Oysa anneliğe ilişkin mevcut veriler, zaman zaman; annenin kendi sağlığıyla ilgili endişeleri, acıdan kaçma eğilimi, yaşam kalitesini düşürmek istememesi ve hatta estetik kaygılarının bu portrenin önüne geçebildiğini göstermektedir. Annelerin hizmet satın alma yoluna gitme eğilimlerinin varlığını güçlenerek koruması ve alternatifler arasında sütannelik ve onun modern versiyonlarının yer alması annelik güdüsü açısından değerlendirilmesi gereken bir durum gibi görünmektedir.

5. SONUÇ

Annelik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği tartışmaları açısından turnusol niteliğinde önemli bir kavramı veya statüyü ifade etmektedir. Bir anne olarak kadının, doğuştan gelen emzirme ve doğurma gibi temel vasıflarına bağlı olarak değerlendirilen annelik görevleri aynı zamanda onun bir kadın olarak toplumsal konumunu tayin etmede önemli bir rol oynamaktadır. Tarihsel ve bilimsel bulgulardan bağımsız olarak oluşan ve süregelen toplumsal temayüllerde kadın; çocuk doğurmak ve onun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayarak sağlıklı gelişmesinden sorumlu olmak üzere kodlanmış müstakbel anne durumundadır. Bu süreci en sağlıklı biçimde evde yürüteceği öngörüldüğünden ilave ev işi rolleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede erkeğe biçilen en temel rol, onu finanse etmek olarak düşünüldüğü için ona bir mülkiyet statüsü atfedilmiş olmaktadır. Bu perspektiften ele alındığında mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliği, doğal bir işbölümünün parçası olarak normalleştirilmekte ya da en azından aşılması güç bir durum olarak görülmektedir.

Sütanne müessesesi ise annelik için tarif edilen temel zorunlu görevlerin aynı özelliklere sahip başka bir kadın tarafından yerine getirilmesi seçeneği olarak ortaya

çıkılmaktadır. Ortaklaşılın toplumsal bellek, sütanne hizmetini, anne ölümü ve süt eksikliği olmak üzere zorunlu hallerde başvurulacak bir alternatif olarak ele almaktadır. Oysa sütannelik tarihine bakıldığında, geleneğin dünya üzerinde yaygın olmasının yanı sıra zorunlulukların dışında kullanılma oranının daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce sütanne hizmetinin maliyetli olması sebebiyle toplumun orta ve alt tabakalarında öncelikli hale gelmediği, daha çok soylu ve varlıklı ailelerde, istisnai örnekler dışında, keyfi bir tercih olarak gündeme geldiği bilinmektedir. Dahası, sütannelik müessesesi tarife uygun olmayacak biçimde süt temin etmenin dışında günlük bebek bakımı hatta ergenlik sürecine kadar uzayan bir destek hizmeti olarak işlev görmüştür. Bunun yanında, sütanne hizmetinden faydalanabilecek zenginliğe erişen orta ve alt tabaka üyelerinin bile giderek bu gelenek içine dahil olmaya başladığı anlaşılmaktadır. O halde sütannelik, tarihsel deneyimde, günümüzde tarif edilen annelik gerekliliklerinin aksine meyledilen bir alternatif olarak her zaman var olmuştur. Bu durumda bugün, sütanne-anne ilişkisinde ikincisinin birincisini neredeyse yok edecek kadar ağırlık kazanması nasıl açıklanabilir? Başka bir ifadeyle değişen şey annelik mi yoksa sütannelik midir?

Yukarıdaki soruya “her ikisi de” cevabını vermek mümkündür. Ancak alternatifin değişme olasılığı normal görülebileceğinden aslolanın değiştiği fikri dikkat çekicidir. Özellikle anneliğin, evrensel dürtüsel ve tarihsel olarak tanımlandığı düşünüldüğünde bu fikir daha da önem kazanır. Nitekim tarihsel kayıtlar bize bu yerleşik tanımın sorgulanabilir olabileceğine dair veriler sunmaktadır. Aile sosyolojisi bünyesindeki bazı çalışmalar özellikle Avrupa’da, genelgeçer kabul edilen; kabile toplumu-geniş aile-çekirdek aile şeklindeki sıralamayı yanlışlayan örnekler sunmaktadır (Giddens, 2008: 248-249). Tarımsal üretimin olduğu dönemde geniş ailenin işlevsel olması beklenirken çekirdek ailenin yaygın olması, günümüz teknoloji ve sanayi çağında Avrupa’nın göbeğinde ise tam tersine, işbirliğine dayalı geniş ailelerin boy göstermesi, aile kurumunun üretim ilişkilerine bağlı olarak biçimlendiğinin bir göstergesidir. Aile kurumunun geçirdiği değişimin onu meydana getiren; anne, baba, çocuk statü ve rollerini etkileyeceği açıktır. Çocukluk kavramının Ortaçağ’da 7 yaşında sonlandığı bugün ise ergenlik bitimine kadar sürdüğü hatırlanırsa stabil bir çocukluk çerçevesinin söz konusu olmadığı anlaşılır. Benzer biçimde anaerkil dönem anne statüsü ile aterkil rejimin tanımladığı anne statüsü bir tutulamaz. Ataerkil rejim içinde bile anneliğin günümüzde kutsallaştırılan anlamı iki yüz yıl öncesine kadar söz konusu olmamıştır. Ataerkil rejimi besleyen dinsel metinlerde bile annelik kendine, bakire kadından sonra yer bulabilmiştir. Çalışmada açıkladığımız üzere, anneliğe günümüzde taşıdığı anlamın yüklenmesi 18. yüzyıldan sonra mümkün olmuştur. Annelik olgusuna yerleştirilen kutsallık, kadının doğurma ve emzirme becerilerinden kaynaklanıyor gibi görünse de aynı vasıflara sahip her kadın tanımlanmış annelik duygusu ve görevlerine uygun davranmadığı sürece bu ayrıcalıktan faydalanamaz. Çünkü söz konusu duygu ve görevler kendiliğinden ortaya çıkmamış, bizzat egemen sınıfların toplum adına ihtiyaç duydukları şeyler üzerinden tanımlanmıştır. Ve bu tanıma uyulması aslında kadının kendi varoluşsal tatmini, mutluluğu için değil, toplumun ve sistemin esenliği içindir. Geçmişte toplumsal düzenin esenliği, dinsel kaynaklardan beslenmiş, bu kaynaklar da kadının konumu noktasında kocaya ve Tanrı’ya biatı esas almıştır. Dolayısıyla tanımlanmış çerçeveye biat etmeyi reddederek kendi doğası ve arzularına uygun hareket etmeye çalışan ya da bekaret, evlilik veya çocuk sahibi olma gibi belli kriterleri bir şekilde taşımayan, taşıyamayan kadınlar değersizleştirilmiş hatta cadılık ithamıyla hedef haline getirilmiştir. Günümüzde feminist akımların sloganlarına işlemiş ve kadınlar için rol model olarak önerilmiş cadılık, bu gerçekliğin ironik bir eleştirisi olmuştur.

Ortaçağ’da dinsel metinler, Yeni Çağ’da naturalizm üzerinden kalıplara dökülmüş kadınlık ve annelik söylemi hiçbir zaman tam anlamıyla bir kontrol mekanizması teşkil edememiştir. Her çağda ve toplumda, kendisi için biçilen rolleri reddeden, toplumsal durumu

sorgulayan ve cesaret göstererek kendi yolunu seçen kadınlar olmuştur. Diğer taraftan birçok kadın da böyle bir sorgulama içine girmese de üzerlerine yıkılan görev ve sorumlulukların bir şekilde etrafından dolanmak istemişlerdir. Bir suçluluk duygusunun eşliğinde kadına hatırlatılan emzirme görevi için de farklı alternatifler daima var olmuştur. Sütannelik müessesesi, bize göre bu alternatifler içinde en eski ve somut örneklerden biridir. Hala varlığını sürdürmekle birlikte birçok toplumda işlevini; süt bankası, süt pompası gibi takviye araçlara bırakan sütannelik, kadını, bebeği uğruna ölümü göze alabilecek bir gözü karalığa getirdiği iddia edilen annelik dürtüsünün geçerliği ve güvenilirliğini test etmek açısından kuvvetli bir değişkendir. Bu dürtünün varlığını kanıtlamak adına evrimci tezlere başvurarak doğadaki üreme güdüsüne atıfta bulunan yaklaşımlar şunu unutmuş görünmektedir; insanoğlu sosyal bir varlık haline geldikten sonra üremeye öncelik veren konumdan kopmasa da uzaklaşma eğilimi göstermiştir. Doğum kontrolü, nüfus planlaması, kürtaj gibi seçenekler bu eğilimin sonucunda ortaya çıkan çözümlerdir. İngiltere’de çocuk sahibi olmayan kadın için kullanılan *childless* kavramı ile yetinilmeyip çocuk istemediği için çocuk sahibi olmayanlar için *childfree* kavramının geliştirilmesi (Blackstone ve Stewart, 2012) yine bu durumla ilgilidir.

Sonuç olarak günümüzde geçerli olan annelik söyleminin, belirli hedefler doğrultusunda kapitalist sistemin bileşenlerince, ataerkil rejimin bekası gözetilerek sosyal olarak inşa edilmiş olduğunu iddia edebiliriz. Çünkü, insanoğlunun kendi doğasından kaynaklanan cinsellik ve saldırganlık gibi vasıfları kontrol altına alınmaya çalışılırken annelik dürtüsünün ısrarla açığa çıkarılmaya çalışılması tartışmalıdır. Ya da üreme dürtüsü bir şekilde desteklenirken ona temel oluşturan cinselliğin kontrol edilmeye çalışılması kuşkuludur. Zaten yine insanoğlunun doğasında var olan acıdan kaçıp hazza yönelme eğiliminin bu politikayı güçleştiriyor olması doğal özellikler arasında yapılan ayrımcılığın ironik bir sonucudur. Toplumsallığın bir handikapı olarak engeller ve zorluklarla karşılaşan insan hazza ulaşmak için alternatif çözümler üretmeye çabalar. Dolayısıyla insan, mimaride olduğu gibi, binayı yeniden yapamayacağı durumlarda asma kat inşa ederek yeni bir kullanım alanı oluşturur. Sütannelik müessesesi de temsil ettiği avantajlar bakımından karşı konulamayan ve değiştirilemeyen annelik söyleminin içinde inşa edilen bir asma kat gibidir. O halde yanlışlığında ısrar edilerek inşa edilmeye çalışılan toplumsal yapıların bir süre sonra kaçak olarak geliştirilen alternatif çözümlerle bir ucubeye dönüşmemesi adına eleştirel bir değerlendirmeden kaçınılmaması gerekir.

KAYNAKÇA

- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi*. (Çev. Kamuran Çelik). İstanbul: Afa Yayınları.
- Bahçe, S. K. (2008). Annelik ve Kapitalizm. *Mülkiye Cilt XXXII*, S. 258, 71-86.
- Beauvoir, S. (1993). Kadın “İkinci Cins” Evlilik Çağı. (Çev. Bertan Onaran). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal Care and Mental Health: A Report Prepared on Behalf of the World Health Organization as a Contribution to the United Nations Programme for the Welfare of Homeless Children*. World Health Organization.
- Coward, R. (1995). *Şu Hain Kalplerimiz*. (Çev. Aksu Bora – Asuman Emre). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Dalarun, J. (1992). *Ruhban Bakış*. (Ed. Georges Duby, Michelle Perrot). *Kadınların Tarihi II Ortaçağ’ın Sessizliği*. (Çev: Ahmet Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 25-51.
- Donovan, J. (2016). *Feminist Teori* (Çev. A.Bora, M.A.Gevrek, F. Sayılan), (11. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Fildes, V. (1988). The English Wet-Nurse and Her Role in Infant Care 1538-1800. *Medical History*, 32, 142-173.
- Gale A. Y. (2009). Take This Child and Suckle It for Me: Wet Nurses and Resistance in Ancient Israel. *Biblical Theology Bulletin*, Volume 39, Number 4, 180–189.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile Sorgulanıyor*. (Çev. Tuna Erdem). (2. Baskı), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Hot, İ., Başağaoğlu, İ. (2014). Tarihte Sütannelik Geleneği, *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 22(2), 68-74.
- Kadıoğlu, M. (2014). Anne Sütü Bağışı. *HSP*, 1(2), 102-114.
- Karaman, H. (1996). *Mukayeseli İslâm Hukuku I*, İstanbul : İz Yayıncılık. 399.
- Kaya, M. (2007). *Türk Mitolojisinde Anne*, Psikanaliz Yazıları, İstanbul: Bağlam yayınları.
- Kumbasar, H.M. (2001). Süt Akrabalığı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.16,317-332.
- Lee, J. (2000). Wet Nurses in Early Imperial China. *Nan Nü*, Volume 2, Issue 1, 1 – 39.
- Opitz, C. (1992). Geç Ortaçağ'da Yaşam. (Ed. Georges Duby, Michelle Perrot). *Kadınların Tarihi II Ortaçağ'ın Sessizliği*. (Çev: Ahmet Fethi). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 255-301.
- Öz, E. (2015). Çiviyazılı Belgelere Göre Mezopotamya'da Sütannelik Hizmeti, Sütanne Olarak QadiŞtumKadınları ve Kutsal Kitaplarda Sütannelik Uygulaması. *Turkish Studies*, C.10, S.13 Fall, 235-248.
- Öztan, E. (2015). Annelik, Söylem ve Siyaset. *Cogito Annelik Sayısı*, S.8, 91-108.
- Parman, T. (2007). Annelik üzerine: Bir Psikanalitik Sözlük Denemesi. *Psikanaliz Yazıları: Annelik*, İlkbahar, İstanbul: Bağlam Yayınları, 15-23.
- Tosun, M-Yalvaç, K. (2002). Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı, VII. Dizi, Sayı: 67, (3. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Weinberg F. (1993). Infant Feeding Through the Ages. *Canadian Family Physician*. 39, 2016–2020.
- Wickes IG. (1953). A History Of Infant Feeding. Part I. Primitive Peoples: Ancient Works: Renaissance Writers. *Archives of Disease in Childhood*, 28, 151–158.
- Yalom, M. (2002). *Memenin Tarihi*. (1. Baskı). İstanbul: Çitlembik Yayınları. p.70-95.
- Yaman, A. (2002). İslam Hukukuna Özgü Bir Kurum Süt Akrabalığı. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:13, 55-67.
- Yurdakök M. (1996). *Doğa ve İnsan Tarihinde Anne Sütü*. İstanbul: Wyeth İlaçları A.Ş. Bilimsel Yayınları:1.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

- Blackstone, A., Stewart, M. D. (2012). Choosing to be Childfree: Research on the Decision Not to Parent. https://digitalcommons.library.umaine.edu/soc_facpub/5 Erişim Tarihi: 15.05.2018

- Dereobalı, E. (2016). Enine Boyuna Sütanne. <http://www.pembebagcik.com.tr/index.php?t=md&a=1&i=14> Erişim Tarihi: 15.5.2018
- Dünya Bankası. (2016). <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN> Erişim Tarihi: 15.04.2018
- Elektromedikal (2007). <http://www.elektronmedikal.com.tr/uploads/yuklemeler/Jel%20Protezler-12078-00.pdf> Erişim Tarihi: 29.04.2018
- LASINOH. (2015). <https://www.lansinoh.com.tr/onerilerimiz/lansinoh-2015-emzirme-arastirmasi-emzirme-sureleri> Erişim Tarihi: 5.04.2018
- LASINOH. (2017). <https://www.lansinoh.com.tr/onerilerimiz/lansinoh-2017-uluslararası-emzirme-arastirmasi> Erişim Tarihi: 5.04.2018
- TDK (2018). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=KUTSAL Erişim Tarihi: 01.05.2018
- UNICEF. (2018). <https://www.unicefturk.org/yazi/emzirmehaftasi> Erişim Tarihi: 22.03.2018
- WHOand UNICEF. (2009). Global Strategy for Infant and Young Child Feeding. Available from: http://whqlibdoc.who.int/publications/2009/9789241597494_eng.pdf Erişim Tarihi: 12.04.2018